

Ezek a kiragadott mondatok — s számukat könnyen lehetne szaporítani — egyenként robbantak, mint a petárdák. Ám a légmentes cselekmény egésze, szinte minden fordulata feszítette, mert földézett hasonló, életbeli mozzanatok. Az egész vesszőfutás a könyv miatt, az átíratás óhaja, az ügyvivő viszonylagos engedékenysége, amit mint elégtelent hazudtol meg a felsőbbség, az előre meghozott ítélet, amelynek aláírását a vezető rákényszeríti a bíróság tagjaira, s maga nem vállalja, megvetésből. A börtön, amelyet az ember másként képzelt volna a híre után. A besúgó írnok, aki átfaragja a tollát, mikor valami tisztességes szöveget akar írni. A kikényszerített megtagadás gyötrelmes ígérete. És végül: miért tette meg? Hogy megmentse a koponyájában felhalmozódott tudást, mondanivalóját, amellyel még adós az emberiségnek. „Ismeri Inchofert! Azt a kefefejűt! Ott állt a szobában, ahol az ítéletre vártam. Ahogy a két halántéka közé néztem. Magam sem tudom: tán ezért tettem meg. Nem lehet a nyomorult emberi nemet ezeknek a keskenyfejúeknek átengedni.” Az első páholyban ült a sovány, poroszosan nyírt Révai.

Vesszőfutását Németh így sommázza: „Most már alig lehetett kétség: valaki a színpad mögött a Galilei-történetnek megismétlésével akar a Galilei íróján bosszút állni. Vagyis ami nem volt igaz a megírásakor, igazgá vált a megírás után: a Galilei rólam kezdett szólni.” A második mondat betű szerint igaz. Az első azonban — ilyen egyszerűen — aligha. Némethnek sok ellensége volt, de egyik sem agyalhatott ki ilyen körmönfont bosszútervet. Ezt csak egy közösség alakíthatta ki — ellenségek és barátok együttesen — akaratlanul, a két, egymáshoz hasonló mechanizmus törvényszerűségei folytán. Ám ha mindenképpen egy valakit akarnánk a háttérbe képzelni, s annak személyes bosszúját keresnők, az aligha lehetne más, mint Sztálin, s az ok az a régi cikk. Nos, a bemutató közönségében szunnyadhatott ilyenféle sejtetem, s a tüntetésforma siker mögött olyan érzés, hogy ez mindenkinek személyes hozzájárulása a bálvány ledöntéséhez.

1956. október 20-án volt a bemutató. Pár nap múlva a Sztálin-szobrot valóban ledöntötték.

De — ahogyan Vekerdi László írja — „... a bemutató estéjén el se lehetett képzelni, hogy három nap múlva itt már az értelmetlen s gyilkos fegyvereké lesz a szó.”

